

tatási terület sok érdekeset és tanulságosat fog még mondani a kutatónak, és az érdeklődőknek” (Nyr. LXXXVIII, 294).

* * *

A tanulmányban használt rövidítések

- Ab. = Abigél. Bp., 1978.
 Ál. = Álarcosbál. Bp., 1976.
 Alv. = Alvók futása. Bp., 1967.
 Dt. = Disznótor. Bp., 1960.
 Fr. = Freskó. Bp., 1964.
 Móz. = Mózes egy, huszonkettő. Bp., 1967.
 Ók. = Ókút. Bp., 1970.
 Őz = Az őz. Bp., 1965.
 Pil. = Pilátus. Bp., 1963.
 Rt. = Régimódi történet. Bp., 1977.
 Szül. = Születésnap. Bp., 1962.
 Zsóf. = Mondják meg Zsófikának. Bp., 1958.

SZILÁGYI FERENC

Juhász Gyula névadási motívumairól

Előadásomban arra keresem a választ, hogy milyen rokon vonásokkal és eltérő jegyekkel jellemezhető a költő és a prózaíró Juhász Gyula névadása. Juhász Gyulát a köztudat a Nyugat első nemzedéke nagy tehetségű, igen széles látókörű és legmostohább sorsú költőjeként tartja számon. Életművében a próza mégis nagyobb hányadot képvisel. Publicisztikai írásainak száma a szépprózai munkáit is figyelembe véve kb. kétezer.

Juhász Gyula szociális érzékenységéről, hányatottságának színtereiről, azok okairól és magyarázatáról tanulmányok sokasága szól, mint erről a Paku Imre szerkesztésében 1962-ben megjelent Juhász Gyula dokumentumgyűjteményből is meggyőződhetünk (Juhász Gyula 1883–1937.). Munkáinak a névtan számára is tanulságos vonásaira viszont egyik sem tér ki. Haladást jelentett a kilenc kötetben közzétett Juhász Gyula kritikai kiadás (Juhász Gyula összes művei. I–IX, Bp. 1963–1981. A továbbiakban: Ö. M.), amely a valóságos nevekhez minden esetben magyarázatot fűz jegyzeteiben, a fiktív neveket viszont csak azokban az esetekben tárgyalja, ha azok kapcsolata a valóságos nevekkel tisztázott. A Juhász Gyula szótár (BENKŐ LÁSZLÓ, Juhász Gyula költői nyelvének szótára. Akadémiai Kiadó 1972.) kizárólag a valóságos neveket veszi számba.

Áttekintésemet két gondolatkör, a prózai írások és költemények névadási sajátosságainak részletezésével mutatom be.

Juhász szellemi univerzumot teremtett magának, amelybe a valóságban sohasem jutott el, sőt élete végéig küzdött azért, hogy kitörhessen abból a provincializ-

musból, amelybe a külső körülmények kényszerítették. Szereplői elsősorban valóságosak, és csak kis százalékban a képzelet szülöttei. Ez névadásának alapvető vonása. Műfaj tekintetében prózája magába foglal elbeszéléseket, két kisregényt, esszét, portrékat, színpadi jeleneteket, librettót, valamint több száz aforizmat.

Egy szálon futó elbeszéléseinek központi alakja többnyire Juhász, önmaga: mint érvelő filozófus, író, novícius, könyvtáros, mellőzött művész, reménytelenül szerelmes diák, beteg orvosnövendék stb. Hasonmásai különböző néven jelennek meg. Egyik alteregója Jávor György újságíró, aki több, egymással össze nem függő elbeszélésének főszereplője is.

„Jávor György olyan ember volt, aki nyílt szemmel nézte a világot, és kívülről, belülről egyformán megismerte. Már annyira jutott, hogy teljesen idegen embereknek a lelkébe látott, hacsak a taglejtésüket szemlélhette. Az emberek kerültek a nagy gondolatolvasót, mert félték tőle, ő is kerülte az embereket, mert ismerte őket” (Igaz mesék. Ö. M. IV, 13).

Szuggesztív történetei nagy elhatározások megghiúsulásáról vallanak, többnyire szomorú, olykor tragikus, ritkán optimista végkicsengéssel. Kettő, három, néha öt figurát is mozgat rövid cselekményű írásaiban.

A szabatos előadásmód, a tárgyilagos stílus és a tömörség már jelzi, hogy névadása is csak ilyen lehet. Többnyire kételemű, beszélő neveket alkalmaz, melyeknek családnévi tagja hordozza a tulajdonságelemet. Harmonikusan illeszkedik ehhez a keresztnév. Nyilván nem tudatos, hogy a két szótagú családnévhez két szótagú keresztnévet, az egy szótagúhoz egy szótagú keresztnévet fűz. Pl.: *Robot János* a halála pillanatáig dolgozó könyvtáros, *Felhő Márton* festő, *Igric Győző* a befolyásosnak vélt pesti költő, *Kemény Sidor* kritikus, *Durva Könyök Viktor*, aki még életében látni akarta saját szobrát, *Bolond Miska* a szókimondó parasztleány, *Zöld Pál* a kezdő tanulmányíró. Három szótagú családnévek: *Analfa Béla* a tehetségtelen újságíró, *Dörögi Miklós*, aki a haza sorsán kesereg, *Vidék Emül* a kisvárosi újságíró. Egyetlen példa az alliterációra: *Fanyar Fábán* a filozófus. Egyeleműek: *Csepű* vidéki újságíró, *Boros* kocsmáros stb.

Szereplői nagyrészt férfiak, kevés női nevet találunk írásaiban. Az elbeszélések a gondolat síkján játszódnak, s Juhász Gyula képzelete vagy emlékei táplálják azokat. A neveket elsősorban ő említi, melyeket minden esetben hitelesnek érez az olvasó. Első előforduláskor, ami nem okvetlenül jelenti a történet elejét, nyolcvan százalékban említőnevekkel találkozunk.

„Eredetileg egy lelke volt az én hősmnek, Káldor Istvánnak, azonban az élet gondja kettőt csinált belőle, úgy hogy a végén ő maga se tudta, melyik is hát az igazi [...] föntnevezett hősm két lapnak volt dolgozótársa, két teljességgel ellenkező irányú újságnak” (Rövid históriák. Ö. M. IV, 30.).

Ha férfi szereplője ismert, híres előd nevét örökli, asszociatív kapcsolatot alakít ki a név hajdani és jelenlegi viselője között.

„Ádámról az első ember jutott az eszembe, aki paradicsomban élt és evett a tudás fájából. Az én Ádámom, a derék csősz egészen jól érezte magát a halál paradicsomában [...] józan és csendes ember volt, majdnem olyan csendes, mint azok, akik odalenn pihennek” (Ádám kertjében. Ö. M. IV, 83).

Nőalakjai mind fiatalok, szőkék és többnyire színésznők. Nevük becézett keresztnév, amely általában önállóan, olykor családnévvel együtt vagy névkiegészítővel fordul elő.

Pl.: *Giza* „a lenge színház nagy nője”, *Juliska* kisasszony, színésznő, *Masa* vidéki színésznő, aki „százötvenedszer volt szép, nem is szép, megszépült, hódító, elragadó, elbűvölő, varázsos, csodás, mesés, finom, pazar, előkelő, hogy csak a legszükségesebb jelzőkre szorítkozzunk, amelyekkel bőkezűen elhalmozták kritikusai” (A csillag. Ö. M. IV, 98). A színészeket családnéven vagy keresztnévük alapalakjával szólítja, említi. Így: *Mányoki*, *Motolay*, *Rónahegyi*, *Salaváry*, *Vándori* és a Shakespeare-színész: *Artúr*.

„Hé, Vándori fiam, nemzet napszámosa, hogy is van az a nőta?” „Nem tudom bátyám uram! Nem vagyok én Egressy csak egy hang vagyok a népből” (Pillax-kávéház. Ö. M. IV, 194).

Reális hangzású fiktív nevek nagyobb számban a szegedi ihletettségu elbeszéléseiben olvashatók. Ezek keletkezése a húszas évekre tehető. A Szép csöndesen c. életkép, amelynek alcíme Szögedi idill, egy családot mutat be, amely a távolból váratlanul hazaérkező rokonát fogadja. A cselekmény szereplői idős és középkorú nők és férfiak, akiknek szólító- és említőneve vegyesen fordul elő az öt részből álló, színpadra szánt jelenetfüzérben.

„Mikor a Kúfaragó Sándor visszagyütt, csak úgy foghöggyrül említötte, hogy a Menyus él, oszt hazakászolódik” (Ö. M. IV, 176).

Családi körben, rokonságban adottak a feltételei a becézés létrejöttének, és ilyen környezetben Juhász gyakrabban él ezekkel az alakváltozatokkal. Adott helyzetben egy becézett alakú keresztnév is azonosít. Az oldottabb hang kedvez a ragadványnevek használatának, melyek szinte kivétel nélkül gúnynévi stílusértékűek. A gúnynév eredetére ritkán világít rá Juhász. Így *Paplógó Tóni*-t, *Sánta Jani*-t és *Höröcsög Jani*-t csak megemlíti, egy esetben tesz kivételt.

„Keszeg főz, akit ugyan Bogyó úrnak hívnak, de megérdemli a művésznévét [...], mert elég keszeg férfit” (Muzsikák. Ö. M. IV, 86).

Egyes elbeszéléseinek cselekménye és hangulata túlnő a történet alanyán, és mihelyt a személy általánossá lesz, neve érdektelenné válik. Pl. a szürkét mint színnevet személynévi rangra emeli, és olykor egyelemű névként családnévi értelemben, máskor keresztnévi kiegészítéssel tünteti fel. Az így kialakított nevet végül azzal teszi ironikussá, hogy a *Szürkét*-t „h”-val írja.

„Nagyon megdicsérte az elnök Szürkhét, a derék, becsületes öreg költőt, aki mindig igaz, őszinte és egyszerű szürke alapon énekelt a szürkéknek” (Élet és művészet. Ö. M. IV, 360).

Palettáján a fekete és a zöld szín is helyet kap hasonló értelemben. Az utóbbi beszélő névként. A magyar családneveken kívül szlovák családneveket is felvonultat Orbán lelke c. kisregényében: *Jánosik*, *Pehacsek*, *Polyák Alajos*, *Prikulics József*, *Stefanik Lajos*. Juhász alteregójának, *Orbán Gergely*-nek és tanártársának, *Szimák Zoltán*-nak életútja egymás mellett halad Végváron, azaz Szakolcán, a kilencszázas évek elején. Nevük előfordulása is szimmetrikus: vagy mindketten családnéven vagy családnéven + keresztnéven jelennek meg a kisregény lapjain. Figyelemre méltó — mint Péter László a kritikai kiadás jegyzeteiben írja — hogy Juhász még saját alteregójának, regénye főhősének nevét is csak írás közben találta ki, mégpedig rögtönözve, néhány másodperc alatt. Először *Halász* vezetéknevet írt, ezt törölte, majd az újabb kísérlet, talán *Madár* vagy *Madarász* akart lenni? Ezután már javítgatás nélkül leírta a

végleges nevet: *Orbán Gergely*. Ebben a névválasztásban esetleg csak tudat alatt befolyásolhatta a szabolcai *Szent Orbán*-kultusz is.

Érdekes arányeltolódás figyelhető meg, ha a lírikus és publicista Juhász Gyula névanyagát összehasonlítjuk. A lírikus szinte kizárólag valóságos neveket használ a prózáival ellentétben. Megtervezte a név helyét a költeményben. Egy konkrét kép: a földrajzi hely, a történelem és az irodalom alakjaival kapcsolatos asszociációk sorát indítja el. A nevek Juhász Gyula emlékeiből és az idő koordinátáiból alakult rendszerben találunk egymásra.

„A Tiszaparton halkan ballagok
És hallgatom, mit sírnak a habok?
E partok méla fordulójánál
Állt egyszer gőgös Attila király.
E tájon, hol a két víz összeér,
Áldozott egykor dús Ajtony vezér.
Ott fölön, ahol most vén harang dalol,
Dugonics András búsuult valahol. [...]”
Itt Tömörkény, ott Gárdonyi lakott,
Petőfi Zoltán erre ballagott”
(Szeged. Ö. M. II, 180).

A név sokszínű stílusesezköz Juhász Gyula lírájában. A legritkább az az eset, amikor a név a megjelölésen kívül nem tölt be egyéb szerepet.

„A tanyáról jött Tandari Valér
Öreg szülékkal a nagy búcsúra”
(Búcsúfia. Ö. M. III, 65).

Gyakoribb az elismerő vagy ironikus hangvételi szövegkörnyezetbe helyezett név, amely így érzelmi többletet nyer.

„Nem árt, ha a szereplők magyarok,
Csak angolul ki tudják mondani
A nevüket, mondjuk mister Braun,
Miss Ilona”
(Vojtina új levele öccséhez a drámaírásról. Ö. M. II, 413).

A név lehet kifejezetten a hangulatkeltés eszköze is.

„Bübjádon egy boldog nép merengett...
Mikorra térsz meg ifjan, szépen, újra,
Magyar derű, magyar kedv: Blaha Lujza!”
(Nefejejs – Blaha Lujzának – Ö. M. III, 8).
„Tegnap este, őszi este,
Szívemet a bu megeste,
Valaki Jimet kereste,
(Én csak egy rímet kerestem

S nem találtam, nem találtam!)”
(Az előkelő idegen. Ö. M. III, 154).

A név a képszerűség szolgálatában is állhat.

„Mintha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Arany János lelke úgy lobog e tájon”
(Ének Arany Jánosról. Ö. M. II, 244).

Hasonlatait éppen a nevek teszik emlékezetessé, amelyekben érzékletes képet vetít az olvasó elé.

„S úgy álltam árván a magyar határon,
Mint Toldi ős a nyári pusztaságon”
(Nefelejcs. Ö. M. II, 220)

„Philoktetesként Lemnos szigetén,
Magányosan elvérzem lassan én”
(Philoktetesként. Ö. M. III, 220).

A név meghaladja eredeti rendeltetését és fogalommá szélesedik.

„Kossuth Lajos: ebben a névben századok tárogatója zendül,
bánatosan és dicsőségesen”
(Kossuth. Ö. M. IV, 371)

„Jövő királya, főséges, csodás,
Örök magyar erő: Petőfi Sándor!”
(Petőfi szellemének. Ö. M. II, 289).

A név jelképpé válik, és ebben a funkciójában kerül legtávolabb eredeti rendeltetésétől.

„Annák, szerelmek, elbocsátom őket,
Mint őszi lomb a szálló levelet”
(Fohászkodás. Ö. M. II, 275).

Előadásomban Juhász Gyula névadásának néhány szempontját villantottam föl. Névteremtő képzeletére az említettekén kívül mitológiai és bibliai alakok, a világirodalom kiemelkedő költői és írói, filozófusok, festők, drámai hősök is hatottak.

VITÁNYI BORBÁLA

C) Idegen nyelvű névadás

Keresztnévadás a Német Demokratikus Köztársaságban és hazánkban

A Német Demokratikus Köztársaságban 1981 decemberében a személynyilvántartásról szóló törvény 9. paragrafusában újra szabályozták a névadás kérdéseit. A törvény végrehajtási utasítása erről többek között a következőket írja: 1. A gyermek keresztnéve jelezze a gyermek nemét. Az olyan nevek, amelyek eredendően nem keresztnévek, nem anyakönyvezhetők. 2. Több keresztnév esetén az első nevet, a